

KAS
POLICY PAPER

РОЗВИТОК ПАРТІЙНИХ
СИСТЕМ
У ПОСТКОМУНІСТИЧНИХ
КРАЇНАХ ЄС

ПРОФ. Д-Р ГАНС-ЙОАХІМ ФЕЕН

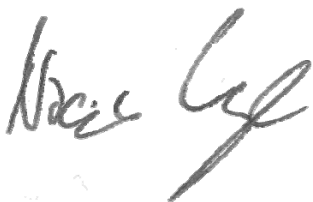
ПЕРЕДМОВА

POLICY PAPER ФОНДУ КОНРАДА АДЕНАУЕРА: починаючи з цього номера, в майбутньому під цією назвою оприлюднюватимуться матеріали про діяльність Представництва Фонду Конрада Аденауера в Україні. Ця серія не має наміру створювати конкуренцію тим часописам та книжкам, що вже добре зарекомендували себе – завдяки цим випускам відкривається додаткова можливість представити конкретні результати та рекомендації щодо політичної діяльності, які є наслідком дискусій та освітніх заходів Фонду. Формат таких публікацій - POLICY PAPER - служить також й іншій меті: зацікавити відповідною політичною тематикою людей, які знаходяться за межами вузького кола учасників конференцій та наукових співробітників.

В центрі уваги POLICY PAPER ФОНДУ КОНРАДА АДЕНАУЕРА перебуватиме побудова в Україні плюралістичної, демократичної правової держави з активним громадянським суспільством, євроатлантична інтеграція країни та розвиток соціальної ринкової економіки. Планується підготовка матеріалів, які будуть присвячені не стільки загальному розумінню поставлених цілей, скільки можливостям та шляхам їхньої реалізації через конкретні кроки в рамках політики демократичних реформ.

POLICY PAPER виходитимуть у довільній послідовності і призначатимуться – залежно від тематичного спрямування – конкретним цільовим аудиторіям. Цей номер, присвячений розвитку партійних систем у посткомуністичних країнах, адресований, насамперед, політикам та політологам. Наступними цільовими аудиторіями стануть представники мас-медіа, політичних партій та громадських організацій, а також ті, хто займається політичною освітою.

Серед сподівань, з якими пов'язується започаткування цієї серії, не в останню чергу, слід виділити надію, що завдяки їй буде посилений зв'язок між обміном аргументами на круглих столах та практичною політикою.

Ніко Ланге

Керівник Представництва Фонду Конрада Аденауера в Україні
м. Київ, лютий 2007 р.

© ПРЕДСТАВНИЦТВО ФОНДУ КОНРАДА АДЕНАУЕРА
В УКРАЇНІ, 2007

ФОНД КОНРАДА АДЕНАУЕРА
01021 КИЇВ
ВУЛ. ШОВКОВИЧНА, 10 КВ. 4
WWW.KAS.DE/UKRAINE
OFFICE@ADENAUER.KIEV.UA

РОЗВИТОК ПАРТІЙНИХ СИСТЕМ У ПОСТКОМУНІСТИЧНИХ КРАЇНАХ ЄС

ПРОФ. Д-Р ГАНС-ЙОАХІМ ФЕЕН

Проф. Ганс-Йоахім ФЕЕН
політолог, дослідник політичних партій,
Голова правління Фонду Етtersберга

Проф. Феен є видавцем серій наукових публікацій про комуністичні, соціалістичні та християнсько-ліберальні партії Європи; він є провідним спеціалістом Німеччини з політичних партій Східної та Центральної Європи та з прогнозування результатів виборів.

СЕРІЯ «ПОЛІТИЧНА ОСВІТА»
ФОНД КОНРАДА АДЕНАУЕРА
WWW.KAS.DE/UKRAINE

РОЗВИТОК ПАРТІЙНИХ СИСТЕМ У ПОСТКОМУНІСТИЧНИХ КРАЇНАХ ЄС

Побоювання, що після розпаду Радянського Союзу буде створена величезна кількість нових партій і в такий спосіб відбудеться політична фрагментація країн Центральної та Східної Європи, не виправдалися. Але все ж таки мали місце й такі явища, як надзвичайно нестабільні результати виборчих кампаній і слабкі урядові коаліції, що змінювали одна одну з неймовірною швидкістю. І перше, й друге – наслідки нетерплячості електорату, який не надавав другого шансу неуспішним урядам й одночасно з легкістю схилився до популістських рухів.

У країнах – нових членах Європейського Союзу – вирізняються чотири партійних типи: поруч із посткомуністичними або соціалістичними партіями з опозиційних рухів виникли нові демократичні партії; далі йдуть партії, які за комуністичних часів були заборонені або організовані в дозволені блоки і, насамкінець, популістські партії з їхнім часто антиєвропейським, націоналістичним курсом. Завдяки своїй історичній спадщині посткомуністичні партії виявилися на початках найстабільнішими й найкраще організованими, в той час як молоді демократичні партії часто були позбавлені солідної партійної і членської структур. Стабільність саме цих партій ще й сьогодні не є гарантованою, а їхня сила опору недемократичним тенденціям – недостатньою.

ПЕРШІ ПЕРЕСТОРОГИ

Відразу після розвалу комуністичної монопартійної диктатури з огляду на вільний розвиток партійного життя існували дві перестороги:

1. Що відбудеться вибух партійної системи зі створенням численних нових політичних партій, і це призведе до подрібнення і ідеологічної фрагментації суспільства з усіма проблемами для створення коаліцій більшості; (про це свідчить досвід першої німецької – Веймарської – республіки). Що виникнуть багатопартійні системи із “поляризованим плюралізмом”, якщо скористатися чудовою термінологією Джованні Сарторіса (*Giovanni Sartoris, Parties and Party Systems, Cambridge, 1976*).
2. Що після короткого триумфу молодих демократичних партій і громадських рухів знов домінуватиме професіональний вишкіл старих партійних еліт, але вже під новою назвою і в новій посткомуністичній “обкладинці”. Якщо вони вже й не стануть більше за термінологією того ж Сарторіса “партіями-гегемонами”, але все ж таки збережуть пре-домінантну роль у партійній системі.

Ці обидві перестороги не виправдалися, принаймні в тому, що стосується країн - нових членів ЄС. Але як раніше існували, так і зараз існують тенденції розвитку в обох напрямках, оскільки партійні системи й сьогодні продовжують сильно видозмінюватися, як це демонструє, насамперед, польський, але й естонський, латвійський, литовський і словенський досвід, де вже розпочалася друга хвиля створення нових політичних партій.

Якщо сьогодні кинути погляд з висоти пташиного льоту на партійні ландшафти Центральної та Східної Європи, то спочатку впадає в око досить обмежена кількість партій, представлених у національних парламентах. Від прибалтійських країн, через Польщу, Чехію, Словаччину, Угорщину і до Словенії їхня кількість коливається від чотирьох до семи фракцій. Але так не було із самого початку, і це є результатом процесу концентрації, який в Угорщині має найбільший прояв, де вже можна говорити про біполярну трипартійну систему із двома великими антиподами: з одного боку, це партія Фідец, яка змогла, маючи потужну інтеграційну силу, консолідуватися в народну партію правого центру, а з другого боку, це соціалісти, які з успіхом об'єднали лівий центр. Виникненню цієї відносно обмеженої кількості партій у нових країнах ЄС – і загалом переходу від багатопартійних систем до систем з декількома партіями – напевно сприяв відповідний прохідний бар'єр у виборчому праві цих країн, який становить, як правило, 4 – 5 відсотків. Такому розвитку сприяли також зі свого боку як Європейська Народна Партія, так і Європейські соціал-демократи.

Таким чином, на перший погляд у молодих демократіях можна констатувати певну концентрацію і консолідацію партійних систем, або, принаймні, стверджувати про наявність помірковано плюралістичних партійних систем, що складаються з декількох партій. При чому Угорщина має, напевне, найбільш розвинену партійну систему серед всіх країн – нових членів ЄС, залишаючи за собою Чехію і Словаччину.

ЗМІНИ УРЯДІВ

Із другого погляду не можна не помітити, що в більшості випадків результати парламентських виборів від однієї кампанії до іншої є дуже нестабільними. Це вказує на надзвичайно сильні електоральні коливання, тобто на високу кількість, або й навіть більшість виборців, які від виборів до виборів змінюють свою електоральну прихильність. Співвідношення "сталого", лояльного до партії електорату і виборців без певної партійної прихильності ("непостійних") змінилося також і в Німеччині: традиційно висока доля "постійних", яка завжди складала більш ніж дві третини виборців, після об'єднання Німеччини значно скоротилася і складає сьогодні лише 50% із подальшою тенденцією збільшення "непостійних". У всіх плюралістичних демократіях до цього суттєво спричиняються загальні напрямки розвитку суспільства, пов'язані із зміною поколінь, відходом від традиційних зв'язків і зобов'язань, індивідуалізацією життєвих цілей і плюралізацією стилів життя. В той час, як старі демократії Західної Європи продовжують жититися за рахунок усталених традицій їхнього соціально-культурного середовища і партійно-лояльного електорату, у нових демократіях ці фактори грають швидше на руку посткомуністичним чи староконуністичним партіям. За грубими розрахунками співвідношення між "непостійними" і "постійними" виборцями у молодих демократіях складає 80% на 20%. Із часом може спостерігатися певний рух у зворотному напрямку, якщо молодим партіям правоцентристського спектру вдасться побудувати тривалі, розташовані по всій території країни членські організації і дещо реконструювати свої електоральні поля.

Значним наслідком нестабільних результатів парламентських виборів є слабкі урядові коаліції, що часто змінюються. Майже скрізь урядування партій триває від одних виборів до інших. За останні 15 років виборці вже принаймні один раз випробували практично всі альтернативи. Позитивним у цьому розвитку є те, що демократичні зміни урядів стали природним, наскрізь нормальним явищем, що укорінилися урядові системи з подібною черговістю урядів, що кожна партія вже була принаймні один раз і в уряді, і в опозиції, що більше не існує спадкоємної пре-домінантності однієї партії.

І все ж таки у частій зміні урядів ми мусимо бачити основну проблему якості урядування. Негативні фактори зростають: коротка тривалість урядової політики змушує уряд робити акцент на досягнення короткотермінового успіху і надає йому популістських рис; якщо уряд і ризикує проводити структурні реформи, він наражається на небезпеку бути швидко відстороненим, оскільки успіх від таких реформ не приходить відразу; короткі терміни урядування провокують на пошук "легкої здобичі", тобто призводять до посилення корупції. Відсутність безперервності урядування має також багато негативних наслідків. Для того, щоб дійсно щось досягти і довести реформи до успіху, необхідні, як правило, мінімум дві урядових каденції поспіль. У старих же демократіях вважається ознакою демократичної зрілості, якщо уряду - перед тим як його помінати - надається другий шанс, тобто можливість урядувати ще один виборчий період. Тривалість урядів від одних виборів до інших є, на мою думку, крім того ще й ознакою екстремальної нетерплячості електорату, а також низької якості та нестабільності партій. Ці обидва явища мають наслідком таку політичну культуру, яка особливо схильна до популізму. Невдоволений та розчарований виборець в свою чергу легко мобілізується і підпадає під вплив наступних обіцянок, що врешті решт за дуже короткий період може відвернути його взагалі від усіх партій.

НЕВДОВОЛЕННЯ ПОЛІТИЧНИМИ ПАРТІЯМИ ТА ЙОГО НАСЛІДКИ

Саме у молодих демократіях (але і у старих часто також) латентною проблемою стала поява популістських рухів і партій, які використовуючи це невдоволення, мобілізують прихильників по всіх політичних таборах і можуть досягати принаймні короткотермінових успіхів.

Популізм зростає на тлі невдоволення, розчарування або й навіть роздратування політичними партіями. Цей розвиток не став виключенням й для усталених партійних демократій, в яких він все ж таки легше нейтралізується за рахунок розвинених народних партій, ніж у молодих демократіях.

Зростаюче невдоволення політичними партіями, коли вже були випробувані всі і жодна не виявилася більш менш задовільною, може вилитися в молодих демократіях у появу ліво- або право-популістських партій – як, наприклад, у Польщі - партія “Самооборона” чи Ліга польських родин, чи наприкінці дев’яностих років - партія МІЕР в Угорщині, – або ж призводити до створення все нових і нових партій. Польща в цьому відношенні є екстремальним прикладом розхитаної, частково зруйнованої партійної системи, яка зараз знаходиться в процесі нового форматування. В Чехії останнім часом має фурор Партія незалежних. “Незалежні” тріумфують не тільки на виборах до місцевих органів влади, на виборах до Європейського Парламенту вони мали також напрочуд пристойний результат, а зараз намагаються за рахунок інших партій - за винятком комуністів - профілюватися на національному рівні. Звичайно, партія “незалежних” є вже протиріччям у собі, і тому залишається спостерігати, чи утвориться з неї справжня партія, чи цей новий рух так само розпадеться, як вже розпалися до нього опозиційні та громадські рухи останньої доби комунізму, які після краху диктатури не змогли продовжити послідовний процес перебудови у політичні партії, як, наприклад, “Солідарність” або Угорський Демократичний Форум, який, до речі, вже втратив своє минуле значення.

Після огляду партійних ландшафтів країн - нових членів ЄС виникає надзвичайно різнобарвна і дещо суперечлива картина, що складається з партій різноманітної консистенції і неоднорідних організаційних структур; картина, що має стиль тимчасовості і крихкості; картина, яка, звичайно, ще не може бути завершеним портретом, а є скоріше дуже сміливим ескізом. Більшість партійних систем ще знаходяться у стадії становлення, тому на тлі високої непостійності виборців слід очікувати подальших змін і радикальних явищ.

ТИПОЛОГІЯ

Якщо спробувати класифікувати всю різноманітність форм політичних партій, то можна виділити чотири партійні типи:

1. Посткомуністичні, зараз здебільшого соціалістичні партії і старі комуністи, які ще й досі існують у Чехії або Словаччині. Соціалісти і комуністи займають партійний спектр ліворуч від центру включно із екстремальними старокомуністичними лівими, які маскуються під соціалістів.

2. Нові партії, серед яких вже треба розрізняти партії першого і другого покоління. Партії першого покоління утворювалися в посткомуністичних державах із дисидентських і опозиційних рухів у другій половині восьмидесятих років часто за зразком "Солідарності" і тріумфували після повалення комуністичної диктатури. Здебільшого вони становилися переможцями перших демократичних виборів як, наприклад, Угорський Демократичний Форум або польська "Солідарність". Вони спочатку не мали чіткого політично-програмного профілю і відображали широкий спектр противників комунізму, але здебільшого займали у політичному спектрі позицію від центру до поміркованих правих. До нових партій першого покоління можна віднести Фідец, ODS у Чехії, "Isamaaliit" у Естонії і Словенську Народну Партію або Християнсько-Демократичний Рух у Словаччині. У другій хвилі створення нових партій, починаючи з кінця дев'яностих років, до вище названих долучилися Республіка в Естонії, "Новий час" у Латвії, Громадянська платформа в Польщі, Словацький Демократичний і Християнський Союз і партія Нова Словенія – Християнська Народна Партія. З деякими припущеннями сюди ж можна і віднести Партію Угорської Коаліції, яка виникла внаслідок злиття трьох попередниць.

3. Третій тип представлений історичними або традиційними партіями, які під час комуністичного монопартійного панування, були заборонені, або вели тіньове буття в межах дозволених партійних блоків. Десятиліттями їх було не видно і не чути, і лише після краху комунізму вони з'явилися знов на сонячне світло. Не є випадковістю те, що ці партії дуже часто мали християнсько-католицьке коріння, як, наприклад, християнські демократи у Литві, або Християнсько-демократичний Союз KDU/CSL, який найкраще від усіх зберігся і є на сьогодні спів-правлячою партією у Чехії, або Партія малих фермерів в Угорщині, яка вже зникла. Часто це також старі партії трудящих, як, наприклад, чеські соціал-демократи, які існували вже з кінця 19-го століття. Обидві групи спромоглися частково знайти прив'язку до залишків свого старого соціального середовища та дещо його ре-мобілізувати, але так і не змогли вийти за ці рамки і мають тенденцію до старіння, як KDU/CSL, або до паралічу через внутрішні сварки, як чеські соціал-демократи.

4. Зрештою треба назвати й четвертий тип партій, значення якого може зростати: чисто популістські партії, які здебільшого мають право-популістські, націоналістичні, анти-європейські або анти-просвітницькі риси. Вони можуть називати себе "незалежними", і, як засвідчує польський досвід із "Самообороною" або Лігою польських родин, спиратися на підтримку більше ніж чверті всього спектру виборців.

Ці чотири партійні типи мають досить різну ступінь розвиненості з огляду на їхню організацію і інфраструктуру. Насамперед для тих нових партій, які виникли з громадських ініціатив і опозиційних гуртків, партійні дослідники, проявивши

фантазію, віднайшли частково полемічні "етикетки-назви": прото-партія, "агентська" партія, партія "таксі" і, навіть, партія "ліфт" – остання назва скоріше свідчить про постійні "злети" і "падіння" цих здебільшого сумнівних утворень.

Але дійсно, саме нові партії, які є носіями молоді демократії, залишилися в організаційному плані на рудиментарному рівні, не розбудувавши ані регіональні структури, які б охоплювали всю територію країни, ані активні членські організації. Крім того, ці партії "зношувалися", проводячи болючі реформи в перші роки свого урядування.

Лише деякі з них, такі як ODS або Фідец все ж таки змогли розпочати успішне будівництво тривалих організаційних структур, без яких партії в парламентських демократіях у тривалій перспективі не є життєздатними.

Історичні партії, на відміну від нових, добре укорінені у сільській католицькій місцевості. Навіть і якщо це середовище є досить обмеженим, вони можуть спиратися в ньому як, наприклад, KDU/CSL на живі членські організації.

Як і раніше найкраще організованими і найбільш стабільними та професійними залишаються посткомуністичні чи соціалістичні партії і старі комуністи, які продовжують спиратися на старі кадрові структури, розбудовані по всій території організації і старий досвідчений персонал. Після революцій і досить короткого періоду сором'язливості, що наступав за ними, ці партії змогли відродитися і знов відіграють у більшості країн Центральної та Східної Європи провідну роль. Багато разів вони поверталися до урядової влади. При цьому суттєву роль відігравали старі зв'язки, агітаційний досвід, а також використання розчарувань, що виникали в часи важких реформ перебудови економічного і соціального порядків.

Чисто популістські партії, які змогли утвердитися в Польщі, намагаються своєю агресивною антипартійною поведінкою мобілізувати на свою користь явища невдоволення, роздратування іншими політичними партіями. Їм не потрібні організації - в залежності від обставин їм потрібний харизматичний лідер і канали ЗМІ для поширення своїх месиджів, як, наприклад, "Радіо Марія" в Польщі. Але досвід угорської MIEP свідчить, що такий популізм, наскільки швидко він зростає, настільки ж і швидко може зникати.

Партії, які бажають собі тривалого життя і хочуть перемагати не на одних виборах і урядувати не одну каденцію, повинні спиратися, насамперед, на надійний електоральний базис, враховуючи той факт, що партійна прихильність вже більше не успадковується від батьків, як це було в Німеччині ще до 60-их років по відношенні до християнських або соціал-демократів.

Кожна партія повинна ставити собі за мету:

- ❖ **мати вірний, сталий електорат,**
- ❖ **прагнути високої самоідентифікації виборців із своєю партією і**
- ❖ **по можливості розвивати власне соціальне середовище.**

Все це в молодих демократіях ускладнюється вже одним тим, що традиційні суспільні і громадські структури, а також соціальні середовища систематично руйнувалися комуністами.

Посткомуністичні суспільства є у широкому сенсі деструктурованими суспільствами, які практично не мають проміжних (нейтральних) сил. Наслідком цього є знов таки вже згадувана екстремально висока непостійність (коливання) виборців.

ТЕНДЕНЦІЇ

Якщо спробувати – знов таки з висоти пташиного льоту – подивитися на результати виборів цих чотирьох типів партій за останні 15 років, то можна побачити певні моделі успіху або неуспіху. Звичайно, що такий огляд мусить залишити за дужками багато національних особливостей розвитку, але я все ж таки наважуся зробити цю спробу, оскільки довготермінові тенденції загалом дуже показові.

Посткомуністи, соціалісти і соціал-демократи мають зараз загалом тенденцію до зростання, яка пояснюється частково ностальгією, частково їхньою ідеологічною спритністю, частково успішною модернізацією та європейською орієнтацією. Великим винятком тут є польські демократичні ліві, у яких взяла гору корупція, що врешті решт призвело до розпаду старих зв'язків. Протягом тривалого часу історичні партії демонструють найвищу стабільність, навіть якщо вона й обумовлена рамками відносно невеликого соціального середовища і знаходиться в межах 8% - 10%.

Нові партії першого покоління, тобто колишні опозиційні і громадські рухи демонструють протягом останніх 15 років екстремальне коливання (нестабільність). У той час, як виборчий блок "Солідарність", Угорський Демократичний Форум чи "Isamaaliit" або зовсім розпалися, або ж знаходяться у занепаді, такі партії, як Латвійська Вітчизняна Партія, Словенська Демократична Партія і не в останню чергу Фідец не тільки змогли стабілізуватися, але й суттєво зросли.

Більшість нових партій першого покоління вже встигли зникнути з політичної мапи. З кінця дев'яностих років їм на зміну прийшли нові партії другого покоління, які дуже часто практично за одну ніч набували популярності і відразу ж займали урядові посади. Але вирішальним все ж таки вважається повторний успіх на наступних виборах. Питання, чи зможуть ці нові партії стабілізуватися на тривалий період, залишається поки ще відкритим.

Саме нові партії другого покоління є ще досить рудиментарними у організаційно-соціологічному вимірі. Їх можна назвати "агентурними партіями" або взагалі "кадровими партіями" нового типу, як, наприклад, партія "Новий час" у Латвії з її суворо лімітованою кількістю членів. Нові партії – це дуже часто партії "під кілька відомих особистостей", вони існують з одного боку за рахунок своїх фракцій, а з другого боку як певні об'єднання виборців, не маючи солідного підґрунтя або активної членської організації. Для нових партій як першого, так і другого покоління є, на мою думку, питанням життєвої важливості створення стабільної партійної організації по всій території країни на основі демократичної інтеграції мас та структурної роботи апарату і досягнення за рахунок цього широкої електоральної підтримки.

ПЕРЕДУМОВИ УСПІШНОЇ ПАРТІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Останнім реченням ми торкнулися типу сучасної народної партії, який, з моєї точки зору, є найпрогресивнішою організаційною формою політичного волевиявлення у демократії. Жодний інший партійний тип не може так, як народні партії, поєднувати різноманітні інтереси різних верств і конфесій, знаходити компроміси на широкій основі і забезпечувати тим самим оптимальну керованість партією, політичну поміркованість, урядову стабільність та зрозумілість політичної відповідальності. Без цих елементів парламентська урядова система не в стані проявити свій *efficient secret* - секрет ефективності – результативного комбінування законодавчої і виконавчої гілок влад. Тип сучасної народної партії запобігає тому, щоб плюралізм ідей, інтересів і конфліктів сучасного суспільства безперешкодно впливав на діяльність парламентів чи державних інституцій, роблячи їх за певних умов майже неіздатними.

Великий демократичний системний ефект від народних партій полягає в тому, що вони розробляють і впроваджують прийнятні для більшості концепції загального керівництва державою, які виходять за рамки лобювання окремих економічних, соціальних, екологічних чи світоглядних інтересів.

Наприкінці дозвольте ще коротко торкнутися тих ознак, яких потребує партія, щоб досягти тривалого успіху і стати постійною величиною в політичній системі координат. Загалом, це вісім суттєвих ознак, яких по можливості треба досягати рівномірно. Звичайно, я подаю дещо ідеалізоване уявлення, і цілком свідомий того, що буденна реальність, зокрема й розбудованих старих партій у Західній Європі, часто з цим уявленням не співпадає.

Наступний перелік цих ознак не є рейтинговою послідовністю, він виходить лише з логічної побудови партії "знизу до гори", починаючи з її електорального базису і закінчуючи її керованістю і здатністю до проведення кампаній.

1. Партія мусить мати свій **електоральний базис**, який достатньою мірою може буде **ідентифікований**. Партія - у відповідності до своїх базових цінностей та власних програмних положень - повинна з'ясувати для себе ті групи виборців, до яких вона хоче апелювати. Саме у цих суспільних групах партія повинна намагатися укорінитися, залучаючи до цього громадські і економічні структури з відповідними інтересами, які знаходяться поза, або скоріше поруч із політикою. Партія, яка хоче одночасно апелювати до всіх, обіцяючи все і всім, зрештою не буде переконливою ні для кого.
2. Партія мусить створити (побудувати) **повсюдну організацію**, тобто таку, яка буде представлена власними офісами й помітна в своїй діяльності по всій території країни. Утворюючи власні громадські приймальні, які мають стати "радаром" для критики, побажань і скарг, партія сприяла б скороченню відстані між політикою і громадянами, максимального враховуючи їх потреби.
3. Партія повинна створити (побудувати) **активну членську організацію**. Вона не може складатися лише з функціонерів, які живуть за її рахунок. Активні члени – це справжній партійний скарб. Саме вони роблять партію живим організмом. Крім того, в середньому за кожним членом партії стоять близько десяти її виборців. Члени партії є її найдостовірнішими і найпереконливішими, а також і майже безкоштовними мультиплікаторами і

агітаторами. Із своїх членів партія проводить відбір молоді на керівні посади, а за рахунок членських внесків забезпечує свою фінансову самостійність, не залежачи від пожертв або державного фінансування. Активна членська організація працює і понад регулярні зустрічі чи заходи, апелюючи до широких кіл суспільства, поширюючи позитивне сприйняття партії громадськістю.

Активна членська організація вимагає також, щоб її члени могли брати участь у політичних процесах, мали справжнє право на виступ, право брати участь у прийнятті політичних рішень, у виробленні програмних положень і у визначенні керівних кадрів. Принципи демократії повинні бути дотримані і в партії. Саме настільки, наскільки вдається забезпечити внутріпартійну демократію, і сприймається в суспільстві активна демократична членська організація - носій певних ідеологічних цінностей.

4. Партія мусить бути **комунікативною**, при чому як **всередині**, так і **назовні**. Внутрішні комунікації партії повинні бути забезпечені між усіма рівнями партійної організації: в національному, регіональному і місцевому вимірах. Невід'ємною складовою цього є функціонуюча внутріпартійна інформаційна система як для співробітників партії на всіх рівнях, так і загалом для всіх її членів. Функціонуюча система внутріпартійних комунікацій суттєво сприяє також і зовнішній комунікативній спроможності партії, тобто комунікаціям із суспільством. Під зовнішніми комунікаціями розуміють, насамперед, постійний зв'язок партії із ЗМІ, які в сучасній системі медійної демократії є "голкіперами" політичної системи. Політична громадськість або громадськість, що цікавиться політичними подіями, як раз і створюється за допомогою ЗМІ. Що не відображено у ЗМІ, того не існує. Партії мусять принципово сприймати і погоджуватися з механізмами сучасної медійної демократії, боротьба "проти" приречена на поразку.

Зовнішні комунікації означають також встановлення і підтримання за допомогою ЗМІ зв'язків з усіма важливими групами інтересів у суспільстві, з великими та маленькими економічними та соціальними ініціативами, з відомими особистостями в галузі культури, спорту та шоу-бізнесу. Адже про політику можна дізнатися і з телевізійних ток-шоу.

Комунікація – не є вулицею з одностороннім рухом. Мова йде не лише виключно про передачу партійних месиджів до громадськості, але й про готовність сприймати критику, думки, інформацію і імпульси суспільства. Готовність партії займатися політикою з відкритими очами і вухами, готовність чути і вчитися з почутого, мусить бути помітною ознакою партії.

5. Партія мусить розробити **власний, тільки їй притаманний профіль**, який чітко відрізняв би її від усіх інших партій. Ця спроможність є результатом програмної роботи. Програмна робота, якою нехтують багато політичних партій, є серцевиною партійної діяльності. За допомогою своєї програми партія самовизначається і визначає свої місце, свої позиції в державі та суспільстві. В програмі принципів формулюються базові цінності, іншими словами визначається політична антропологія, а на цій основі розробляється загальна політична концепція побудови держави, суспільства та економіки. Програмна робота вимагає надзвичайно високого інтелектуального внеску. Для цієї роботи залучаються, як правило, компетентні експерти-науковці, публіцисти, фахівці з економіки і суспільного розвитку. Програмна робота завжди передбачає непередфарбований, об'єктивний аналіз реальних проблем і викликів часу.

Програмна робота мусить відбуватися на комунікативній основі, у постійному діалозі. Тільки тоді вона створює справжній компетентний профіль партії, який визначає її імідж на тривалу перспективу, одночасно потребуючи актуалізації в конкретних випадках. В цьому контексті програмна робота є постійним процесом, під час якого партія презентує себе спроможною до змін, до керованості, а також як "найкраща альтернатива" по відношенню до інших партій. Програмна робота стимулює також і внутрішнє життя партії. Розробка програми принципів є найтипівішою внутріпартійною комунікацією і суттєво сприяє створенню внутріпартійного консенсусу.

Програмна робота займає центральне місце в створенні духовних традицій партії, в утворенні її іміджу, в самоідентифікації виборця із своєю партією, а також в позиціонуванні партії в політичній системі.

6. Партія мусить бути **керованою**. Це звучить як дещо само собою зрозуміле, але є насправді великим мистецтвом. Воно включає в себе здатність до згуртованості у діях з одного боку, а з іншого - здатність до відкритого, контроверсивного діалогу. І до того ж - все у свій час. Партія, яка завжди монолітна у своїй поведінці, має таку ж саму слабку переконливість, як і партія, в якій постійно сперечаються. Партії – не є військовими формуваннями, але перед виборами і під час виборчих кампаній вимагається категорична згуртованість (монолітність). Це в свою чергу передбачає наявність переконливого обраного лідера, який може забезпечити баланс між відкритою та контроверсивною дискусією і згуртованістю та єдністю у діях і тим самим підсилити партійний профіль у суспільстві. Керівництво партією потребує персоналізації і передбачає наявність довіри до особистої бездоганності і результативності партійних керівників.

Керованою партія може бути тільки тоді, коли в принципі існує готовність дослухатися.

До керованості належить також здатність своєчасно проводити селекцію політичної молоді на керівні посади і сприяти її розвитку.

Керованість означає, насамкінець, здатність раніше ніж інші розпізнати сучасні й майбутні виклики державі і політиці, дати їм визначення і відреагувати на них своєю політикою і програмою.

У керованості партії поєднуються довіра до її керівного складу, його авторитет, здатність до комунікації і компетенція у вирішенні проблем.

7. Партія, яка на тривалу перспективу хоче мати успіх, мусить мати **здатність до інтеграції**. Інтеграційна сила є важливим фактором успіху і росту партії. Вона означає постійне намагання крок за кроком поширювати свій електоральний базис, не втрачаючи при цьому свого традиційного виборця. Також і політична інтеграція є постійним процесом, до якого мусить прагнути партійне керівництво на всіх рівнях. Її протилежністю є менталітет "бомбосховища" і відокремлення від суспільства. Найважливішим інструментам політичної інтеграції мусила б бути присвячена окрема стаття.

8. Врешті решт партія мусить мати **здатність до проведення кампаній**. Тобто вона мусить бути в стані, використовуючи рекламу, дієво "вкидати" в суспільство свою тематику, мобілізуючи під неї своїх прихильників, і робити більш відомим свій профіль. Випробуванням на здатність до проведення кампаній є, звичайно, участь у виборах. Але власне здатність до кампаній

починається вже раніше, наприклад, із визначення політичного порядку денного, із знаходження важливих для партії тем, за допомогою яких вона може досягти конкурентних переваг, або ж із кампаній по створенню позитивного іміджу чи "анти-кампаній" задля мобілізації людей проти урядових заходів. Здатність до проведення кампаній передбачає згуртованість (єдність) у діях, а також їхню високу професійну підготовку із залученням рекламних агенцій, експертів з маркетингу і соціологів. Здатність до проведення кампаній підвищує повсюдна партійна організація, цьому також суттєво сприяє наявність активних переконаних і таких, що вміють переконувати, членів партії, а також наступальна комунікація.

Саме на ці ознаки чи якості мусить спиратися й будь-яка виборча кампанія, під час якої мобілізуються та зводяться до купи всі кадрові, організаційні і духовні сили партії. Але й після виборів чи у міжвиборчий період всі ці якості повинні бути задіяними, оскільки виборювати треба не одні вибори, а й наступні, які, як відомо, є найскладнішими.

Ці вісім елементів, що були лише курсорною лінією позначені вище, є обов'язковими для успіху партійної роботи незалежно від політичного спектру партії, яка претендує на те, щоб вважатися народною партією із широким інтегративним профілем.

До речі, і в молодих східноєвропейських демократіях, щоб зберегти свою дієвість, народні партії завжди вимагають наявності адекватного "партнера" з протилежного табору. Одна народна партія на самоті вижити в перспективі не зможе - народні партії потребують біполярної партійної системи. І тільки тоді, коли успішно представлені обидві сторони політичного спектру, народні партії створюють високу стабільність та прозорість політичної системи і пропонують виборцю чітку альтернативу. На цьому шляху, з моєї точки зору, угорська партійна система просунулася доволі далеко вперед. Але шлях ще не завершено. Політична апатія та низька участь у виборах з одного боку і політична невдоволеність та протести з іншого можуть і тут, як і повсюди в молодих демократіях, швидко перетворитися на поживний ґрунт для чисто популістських "анти-партій." З огляду на руйнівний спадок комунізму, високу нестабільність (коливання) виборців і наявність великого латентного протестного потенціалу партійні системи в молодих демократіях у соціологічному вимірі знаходяться поки ще на досить "тонкому льоду". Партійні ландшафти Центральної та Східної Європи залишаються ще достатньо нестабільними, і небезпека появи антидемократичних сил, або ж прихід до влади старих авторитарних структур - ще остаточно неподоланою.

Konrad
Adenauer
Stiftung

KAS POLICY PAPER

ФОНД КОНРАДА АДЕНАУЕРА
ПРЕДСТАВНИЦТВО В УКРАЇНІ